

КАКО СЕ СТЕФАН ПРВОВЕНЧАНИ УГЛЕДАО НА ДАВИДОВЕ ПСАЛМЕ У СВОМ ЛИТЕРАРНОМ КАЗИВАЊУ О ДОГАЂАЈИМА ИЗ ЖИВОТА СВЕТОГ СИМЕОНА

Чедомир Ребић*
Институт за српску
културу, Лейосавић

Апстракт: У Псалмима се сјединила духовна љепоћа и умјешности поетској казивања; у њима се открива виши смисао човјековој живоћи на земљи. У њима се пројавила мудрости Божија; тајне на којима се испуњавала Божија зајовијест. Пророково казивање о великим дјелима прелазило је као благодат у душе Божијих угодника. На Псалмима су се поучавали како се кроз молишту призива Божија помоћ, слави Божија благодарности и стице богодан живоћ. Стефан Првовенчани угледао се на Псалме; они су му постали узор по коме је стицао поетско умијеће – израђивао поетске форме и стихове казивања. И у другом погледу Псалми су му били узор: избор теме и идејна усмјерености житија; историјска истина која је обухваћена у дјелу, уводило је Првовенчаној у смисаону дубину Псалама; у филозофско-есетско поимање из кога је исходила потреба да се нека мјеста у житију уреде циљанима из Псалама.

Кључне речи: Библијски мотиви, Псалми, Свети Симеон, подвижнички живоћ, молишта, свете врлине и поетске формуле.

Стефан Првовенчани је свој умјетнички карактер формирао под снажним утицајем списа византијске књижевности, светоотачке литературе и књига Старога и Новога Завјета. У свом литерарном казивању о историјским личностима и догађајима он се угледао на Давидове Псалме. Псалми нису само снажно дјеловали на писце старе

* perkabo@beotel.net.

књижевности; они су имали снажан утицај на све словенске пјеснике 18. и 19. вијека.¹

У дјелу *Живот Светио Симеона*² Стефан Првовенчани се најобилније користио Давидовим Псалмима, иако има цитата и из других старозавјетних и новозавјетних књига, особито из Јеванђеља по Матеју и Јеванђеља по Луки. Псалми су Првовенчаном помогли да потпуније искаже велику љубав према Богу, свету врлину из које су исходиле све друге врлине овог Божијег угодника. На биографским подацима из живота овог светитеља, он је сагледавао како су настала духовна савршенства личности и како се развијало схватање хришћанског смисла живота на земљи.

Стефан је добро познавао животописе светитеља у византијској књижевности. Угледајући се на те животописе, он је стварао оригинални модел за опис живота Светога Симеона. Он употребљава византијске поетске формуле и у њих укључује своје мисли и идеје. Пошто су нека житија била намијењена читању како би се на свечаним скуповима вјерници могли упознати са моралним савршенством подвижника о коме се пише, и то је био један веома важан вид сазнавања житија – Стефану се допала таква формула, и он је на почетку житија примјењује.

Владико, благослови!

Дођите, о христољупци, и видите како се на нама земним открила дубина Божијега милосрђа!

(Стефан Првовенчани, *Живот Светио Симеона*, стр. 63)

Из формуле „Владико, благослови!“ открива се да су се са садржајем житија вјерници упознавали и слушањем. И пошто је кроз молитву затражен благослов, писац кроз суштину јеванђељске поуке – „Јер вам се данас роди Спас, који је Христос Господ, у граду Давидову“ (Лк. 2, 11) – уводи у знамења у којима се учвршћује вјера. У тако створеном духовном контексту Стефан Првовенчани уводи ријечи Пророка Давида: „Ријечју Господњом небеса се створише, и духом уста његовијех сва војска њихова“ (Пс. 33, 6). Тумачећи ове

¹ *К Познанию Святой Библии, Премудрость сокровенная. Современный Православный комментарий на книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета* (с кратким изложением и избранными текстами) – Епископ Александр (Милеант), Издательский дом „Фавор – XXI“, Москва, 2004, стр. 123.

² Стефан Првовенчани, *Живот Светио Симеона*, Сабрани списи, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига трећа, данашња језичка верзија: мр Љиљана Јухас – Георгиевска, Лазар Мирковић и Миливоје Башић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд, 1988.

Пророкове ријечи Свети Василије Велики истиче да се под ријечју овдје схвата не обична ријеч којом именујемо или показујемо (биће или појаву), него овдје Ријеч ваља разумјети у духу богонадахнуте мисли Светог Јеванђелисте Јована који каже: „У почетку бјеше Логос (Ријеч), и Логос бјеше у Бога, и Логос бјеше Бог“ (Јн. 1, 1).³ Развијајући идеју Божијег милосрђа, и то по Пророковим ријечима – „Сићи ће као дажд на покошену ливаду, као капље које порашају земљу“ (Пс. 72, 6), Стефан Првовенчани сва казивања смјештава у духовне просторе, и уводи у највећу Тајну – Рођење Исуса Христа. Ту се улази у духовни родослов Господа Исуса Христа, и казивање о тој светој и пресветој Тајни омогућава да се потпуније схвати све оно што је божанско и боголико у личности Светога Симеона.

Казујући о Богу Логосу као Спаситељу свијета Који „онима који га љубе даје преизобилну и богату милост своју неисказаним својим милосрђем, и висином својега божанства хоћаше земноме јеставству придодати од небеских сила, избрав по сазнању неке за свете мужеве, другима према трудима њиховим, дајући венце, а неким да, од рођења матера њихових, буду земаљски господари као угодници његови, који се не старају само за земаљске власти, него који угађају Господу, чинећи им по вољи са страхом, па и са слободом“ (стр. 64) – Првовенчани је дао све компоненте на којима ће створити духовни портрет Светога Симеона. Првовенчани запажа да су се све ове божанске силе и боголике вриједности пројавиле у Светом Симеону, па каже: „Међу њима беше и овај мој господин свети хранилац, угађајући Господу, желећи да ужива блага у дому Господњем. ‘Јер насађени у дому Господњем’, пророк рече: ‘процвѣтаће у дворовима Бога нашега’, што не погрѣши“ (стр. 64). Овдје је ријечима Пророка Давида – „Који су засађени у дому Господњем, зелене се у дворима Бога нашега“ (Пс. 92, 13) уткана она највећа вриједност овог Божијег угодника – Божија благодат, коју је Немања стекао у Цркви, још док је био овдје, на земљи, и која ће процвѣтати у дому Господњем.

У духу Божије благодати Немања је све поучавао. И да би у житију овој духовној вриједности дао одговарајуће значење, он цитатом из Псалама – „Да влада над кнезовима његовијем по својој вољи, и старјешине његове уразумљује“ (Пс. 105, 22) – показује Немањину обдареност знањем и жељу да сваког поучи и уразуми. „Као што рече Јосифу да научи кнезове своје као и себе, и да старце своје умудри, тако и овај пресјајни и крепки свети муж однегова чеда своја у благоверју и чисто-

³ О овоме види: Творенія иже во Святых Отца нашего Василия Великаго Архиепископа Кесарии Каппадокийския, Часть I, *Беседы на Псалмы*, „Паломник“, Москва, 1900, стр. 234.

ти, и сабра пропалу земљу, ограђујући је крстом Христовим, и кнезове своје научи разумно, и старце умудри, шаљући захвалност и хвалу своју Владики свих и Творцу“ (стр. 67), каже Првовенчани. Све што Немања чини под знамењем је Крста Христова; под Крстом се он саображава, духовно усавршава и сав ум узводи према вјечном животу. Крст је за Немању „глава спасења“, „извор живота“⁴, и свако добротинство је чинио носећи Крст Христов да би свој живот уподобио животу „са свима светима“ (Еф. 3, 18).

Стефан Првовенчани упоређује Немањине врлине са врлинама старозавјетног јунака Јосифа, па каже да га „због кротости и правде, и дивне смерности, и због свих добрих обичаја, Владика премилостиви руком својом крепком и мишицом високом изведе из камените пећине, и узведе га на престо отачаства његова и подиже га за господара великога свему свету“ (стр. 67). Цитатом из Псалама – „Руком крјепком и мишицом подигнутом; јер је до вијека милост његова“ (Пс. 136, 12) – открива се Божија милост која се у Немањи пројавила као сила за спасење свога народа.

Све ово што Немања чини – духовно усавршавајући се кроз подвижништво, умудрујући старце и кнезове, његујући чеда своја у благодати и чистоти, сабирајући пропалу земљу своју – све то чини „ограђујући Крстом Христовим“, „шаљући захвалност и хвалу своју Владики свих и Творцу“. Сва су Немањина дјела усмјерена путем благочашћа и богопознања. Овај дар да духовно служи читавом народу и отачаству, Немања је добио од Бога, што Првовенчани поткрепљује цитатом из Псалама: „Да влада над кнезовима његовијем по својој вољи, и старјешине његове уразумљује“ (Пс. 105, 22).

Непријатељи Немањини, увијек подстицани ђаволом, покушавају да „убију Светога и да његове добре намере и дела разоре и до краја искорене“, али их „не послуша Бог“ (стр. 69), каже Првовенчани. Када су они кренули са војском на Светога, ушли у отачаство његово, он „подигавши очи и руке своје к небу, вапијаше к Владици својему из дубине срца и ка страсотрпцу Христову, Ђорђу: ‘Суди, Господе, онима који ме нападају, и успротиви се онима који се боре са мном. Узми оружје и штит, и стани на помоћ мени! Затвори пут онима који ме гоне! Реци души мојој: Спасење твоје ја сам!’“ (стр. 69). Кроз ове цитате из Псалама Пророка Давида (Пс. 35, 1–3), Првовенчани показује да је од сваке силе непријатеља и законпреступника много моћнија молитва; јер се кроз молитву пројављује моћ Божија. Тумачећи Моћ Имена епископ Дио-

⁴ Свети Јован Златоуст, *О Крсту, Беседа група*, у дјелу: *Слава Господу за све*, Образ Светачки, Књига седамнаеста (превод), Београд, 1988, стр. 196–197.

клијски Калист (Вер) наводи да у Јермином *Пастиру* пише да је „Име Сина Божијег велико и безгранично и оно држи читаву васиону“.⁵ Овај епископ каже да „у Старом Завету, као и у другим древним културама, постоји идентичност човекове душе и Његова Имена, и да је читава Његова личност, са свим њеним особеностима и свом њеном енергијом, садржана у Његову Имену“.⁶ И Немањина душа сва је испуњена снагом коју даје Име Сина Божијега. И Свети Симеон Нови Богослов је поучавао да је у борби са злим силама најмоћније средство Исусова Молитва. Он каже: „Лукави демони са великим гневом дижу се на нас, изазивајући метеж и буру у срцу дејством страсти, али се Именом Господа Исуса Христа они разбијају и одгоне, као што се топи восак од огња.“⁷ Првовенчани нам казује да је Немања добро схватио да Моћ Имена Исуса Христа долази кроз Молитву и зато се непрестано молио.

Ријечи Пророка Јеремије – „ко буде за смрт отићи ће на смрт, ко за ропство, у ропство, ко за мач, под мач“ (Јер. 43, 11) – испуниле су се у овим догађајима. Немања побиједи своје непријатеље и законпреступнике; и ријечи Пророка Давида – „Копа јаму и ископа, и паде у јаму коју је начинио“ (Пс. 7,15) – пројавише се у овим догађајима као дјело Божијег човјекољубља. Ове ријечи Пророка Давида Стефан Првовенчани је употрејио да би показао како је Немања јеванђељским животом и вјером очистио своју душу од гријехова и схватио да је „у Господу правда и сила“ (Ис. 45,24).

Јеванђељско казивање – „И све што узиштете у молитви вјерујући, добићете“ (Мт. 21,22) – Немања је схватио као богочовјечанску благовјест која му открива начине и путеве охристовљења. Ову благовјест која га води стицању највиших врлина Немања је пројавио у вјери, као што је Свети Апостол Петар поучавао: „Уложите сву ревност па пројавите у вјери вашој врлину, а у врлини знање“ (2. Петр. 1,5). Он се кроз молитву обраћа арханђелима, пророцима, апостолима, мученицима, јерарсима, предстојним оцима, пустињацима и чрнорисцима да они „молитве своје излију пред владиком свих, Господом нашим Исусом Христом, да га не осуди на дан страшнога суда и грозног испитивања“ него да му да „да види светлост незаходну“, Господа и Спаса Исуса Христа (стр. 74–75). Све ово Првовенчани духовно сагледава и види да је Немања својим подвижничким животом показао путеве свима који теже охристовљењу. И да би овим виђењима и овом опису дао библијско утемељење, Првовенчани цитатом из Псалама – „у тебе се уздаше

⁵ Види у дјелу: *Моћ Имена: О Молишви Исусовој*, Зборник преведених радова, Светигора, Цетиње, 1997, стр. 15.

⁶ *Исшо*.

⁷ Преподобни Симеон Нови Богослов, *нав. дјело*, стр. 105–106.

оци наши, уздаше се, и ти си их избављао; Тебе призиваше, и спаса-ваше се“ (Пс. 22, 4–5) – уводи у схватање јеванђељске љубави и вјере, светих врлина од којих је саткан духовни портрет Светог Симеона.

Одлазак Светог Саве у Свету Гору и његов позив да и Немања дође Првовенчани описује као „почетак пута спасења“. У Немањиним ријечима – „О душо моја, прени и потеци покајању, јер те Владика твој зове“ (стр. 77) – исказује се дубина Божијег милосрђа које открива Немањи да одлазак сина схвати као Божију поруку. Стихови из Псалама – „У устима мале дјече и која сисају чиниш себи хвалу“ (Пс. 8, 2), које Немања изговара када прима вијест о судбини сина, – показују да је овај Божији угодник сав свој живот посветио Господу. Чисто срце, које приличи дјеци, узводило је Немању слави Христовој.

Првовенчани је у опису онога што је божанско у Светом Симеону имао великог духовног дара да уђе у „дубине Божије“ (1. Кор. 2, 10). Овим стиховима из Псалама, који су повезани са јеванђељским ријечима – „А Исус им рече: Да! Зар нисте никада читали: Из уста дјече и одојчади начинио си себи хвалу?“ (Мт. 21, 16) – открива се откуда Немањи оваква савршена знања о Христу и вјечности. У тумачењу овог мјеста из Јеванђеља, преподобни Јустин Поповић каже: „Само духоносци знају Богочовекову тајну. То су, на првом месту, Светитељи.“⁸ И Немања је подвижничким животом чистио срце, просвјетљавао ум и улазио у „дубине Божије“ (1. Кор. 2, 10) у којима му се откривала Божија Тајна.

Духовна љепота Светог Симеона не пројављује се само као збир описа појединости; она често исходи из релација. Првовенчани организује своје приповиједање користећи се психолошком тачком гледишта, са које он посматра како Немања доживљава градњу манастира Хиландара. Немањина жеља да на овоме светом мјесту гради манастир који ће својом свјетлошћу привлачити монахе исходи из старог црквеног предања о коме Првовенчани изричито не казује. Према предању када је Мајка Божија са Апостолима путовала за Кипар, због великог невремена и јаке буре морала се склонити уз обалу Атонске Горе међу многобожачко становништво. Ту је почела да проповиједа, па су многи Атонци тада примили прво крштење. Пред сам одлазак поставила је једног од Апостола за старјешину и учитеља, и рекла: „Нека ово место буде Мој удео, предат Мени од Сина и Бога Мојега“. Потом је, благословивши народ, додала: „Благодат Божија нека буде на месту овом и на онима који овде бораве с вером и побожношћу чувајући заповеди Сина и Бога Мојега. Добра нужна за живот на земљи имаће с

⁸ Отац Јустин Поповић, *Тумачење Посланица Прве и Друге Коринћанима Светиој Айостола Павла*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд, 1983, стр. 26.

малим трудом у изобиљу, живот на небесима припремљен им је и неће одступити милост Сина Мога од места овог до краја века. Ја ћу бити заступница овог места и топла молитвеница за њега пред Богом.⁹

Као да се ово црквено предање пројављује у Немањиној жељи да се подигне манастир на мјесту гдје је благодат Божија и гдје заповијести Сина Божијега чувају оне који ту бораве. Зато Немања подстиче Стефана да се „не лени“ него да „похита свом снагом својом да подигне, да се сазида храм Пресвете“, и да то буде у спомен чедима и унучадима „до века“ (стр. 80). Немањино схватање да ће се кроз манастир преносити „до века“ Христова порука открива колико је овај Божији угодник присајединио своју душу светом храму као богочовјечанском организму.

Да би исказао Немањину жељу за градњом манастира, Првовенчани у поруку уткива ријечи Пророка Давида, па каже: „Помињем ти, чедо, пророчку реч, коју рече: ‘Покори се Богу и умоли га, и даће ти по прошењу срца твога.’ ‘Откриј пут твој, и он ће учинити, и изнеће као светлост правду твоју.’“ (стр. 80). У овом цитату из Псалама (Пс. 37, 4–6) дата је поука да је брига о души претежнија од бриге за тјелесним потребама. У том „дому Божијем, који је Црква Бога живота, стуб и тврђава истине“ (1. Тим. 3, 15) душа се храни вјечним Добром, вјечном Истином и вјечном Љепотом, светим божанским врлинама које узводе према вјечном и бесмртном.

Првовенчани нам казује да је Молитва основни образац размишљања код Светог Симеона. У поуци он наводи Пророкову молитву – „Пригни, Господе! ухо своје и услиши ме, јер сам невољан и ништ“ (Пс. 86, 1) – исказана је узвишеност до које се човјек кроз молитву може попети. На том путу узвишености човјеку је сав ум испуњен захвалношћу према Богу и покорности Божијој вољи. Захвалност Пророка Давида – „Шта ћу вратити Господу за сва добра што ми је учињено?“ (Пс. 116, 12), и његову покорност – „О Господе! ја сам слуга твој“ (Пс. 116, 16), Првовенчани је употребио за духовни опис Немање као истините слуге Христове, јер је монашењем кренуо за Христом, а њега, Стефана, учинио „удеоничарем и ктитором храмова његових светих“.

Једно од најпоетичнијих мјеста овога житија у коме се открива „немоћ писца“ да „речима изрази сву светост светога“¹⁰ утемељено је баш на овим цитатима из Псалама. Овдје смисао духовности и немоћ изрецивости иду паралелно; виши степен духовности као да укида моћ изражаја. Ево како Првовенчани описује Немању и ствара морални образац за себе и за друге:

⁹ А. А. Точилов, *Светша Гора Ашонска*, Ходочасник, Манастир Хиландар, Света Гора Атонска, 1993, стр. 3.

¹⁰ Д. С. Лихачов, *Поеџика старе руске књижевности*, превод са руског, Српска књижевна задруга, Београд, 1972, стр. 141.

„А овај син његов примив посланство и писмо господина свога Светог Симеона са свим срцем и радошћу великом, и, устав с престола својега, паде ничице на земљу и са сузама говораше: – Захваљујем ти, Владико Господе Боже мој, Исусе Христе, што си дао мени, недостојном служи твојему, да идем за делима некадашњег храниоца мојега, који се старао да отхрани земно ми тело, који се и сада, иако се одстранио од мене, увек и непрестано стара о души мојој и упућује ме на пут свој, да идем за делима његовим. Јер, уистину, прави и истинити слуга твој је онај који иде за твојом речју, и не гнуша се да привуче човекољубљу твојему заблуделе, отпале и блудне и грешне, као што он мене, недостојна, иако сам далеко од њега, чини удеоничарем и ктитором храмова његових светих, не по мојему недостојанству, него по неисказаној његовој милости.“

(Стефан Првовенчани, *Живот Светио Симеона*, стр. 80)

На живом и непосредном доживљају Немањиног подвижничког живота Првовенчани је стварао поетске слике које су уводиле у виши степен теолошке учености. Кроз „двоструко“ схватање свијета¹¹, у проналажењу онога што је вјечно и непролазно; припремању живота још док је овдје, на земљи, за вјечни живот на небесима, и живота коме воде огреховљене жеље и тјелесне похоте, Првовенчани је стварао слике интегралног човјека. А „то је човјек оцеломудрен, оцелоумљен, оздровоумљен, јер само уклањањем греха из душе човек се 'исцељује' – постаје цео, читав, интегралан“.¹² Слике о Немањи и слике о Првовенчаном које се пројављују из односа писца (Првовенчаног) према Немањи, откривају да се интегритет личности гради у Цркви кроз Свете Тајне и Свете Врлине.¹³

Првовенчани се у оваквим описима користио стилским формама које су биле у основи псалама. Када он исказује захвалност према Немањи, који је ријечи Исусове – „хајде за мном“ (Мт. 19, 21) – послушао и кренуо путем који води у бесмртност и вјечност, и почео да привлачи „заблуделе, отпале и блудне и грешне“, и њега, Стефана, учинио „удеоничарем и ктитором храмова његових светих“, он употребљава „књижевни паралелизам који је лежао у основи конструкције псалама“.¹⁴ У ријечима захвалности – „зато шта да ти вратим или шта да ти при-

¹¹ *Нав. дјело*, стр. 192.

¹² Отац Јустин Поповић, *На Бојочовчанском њушу*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд, 1980, стр. 143.

¹³ *Исшо*.

¹⁴ Д. С. Лихачов, *нав. дјело*, стр. 66.

несем“, или „ко ће испричати или исказати величину силе твоје“ (стр. 80–81), – налази се паралелизам у форми псалама. Карпов сматра да „реторска фигура – паралелизам – у древнојеврејској лирици води порекло из псалама“,¹⁵ и да су паралелизми засновани на синонимским, тематским, семантичким, логичко-граматичким, синтаксичким и другим везама из псалама ушли у црквено-словенску литературу.¹⁶ И Првовенчани је добро познавао поетске конструкције псалама; па је поред мотива којима је развијао тему често употребљавао и поетске формуле које су Псалмима давале умјетничко савршенство.

Првовенчани схвата да је Немања сав покривен Божијом благодаћу и да милост Господа Исуса Христа кроз Немању долази и чува и њега. Он каже: „Христос удохну дух у мене, а он ме однегова, и настави, и поучи. И милошћу Господа твојега Исуса Христа, извршеном науком и благословом уста твојих, нећу се уплашити оних који ме одасвуд нападају, нити хуке иноплемених варвара“ (стр. 81). Сав смисао Пророковог казивања: „Не бојим се много тисућа народа што са свијех страна наваљује на ме“ (Пс. 3, 6), и казивања: „Ако против мене војска у око стане, не ће се уплашити срце моје; ако се на ме рат дигне, ја се ни онда не ћу бојати“ (Пс. 27, 3) – исказан је у захвалности коју Првовенчани даје Немањи. Господ чува праведника, и Првовенчани, одњегован и поучен Христовом милошћу и благословом Немањиним, примио је дар спасења, па му непријатељи не могу никакво зло нанијети. И као што је Свети Апостол Петар зажелио да сав припадне Христу (Јн. 13, 6–9), тако је и Стефан зажелио да сав припадне оцу који га је поучавао у јеванђељској науци. У ријечима: „Такође господине, и ја, недостојни слуга твој, непрестано ти кличем: не само ово што се приноси, него и тело моје земно дајем на оно што ти је потребно“ (стр. 81) – исказана је захвалност по јеванђељском обрасцу.

За изградњу духовног портрета Светог Симеона Првовенчани је поред Давидових Псалама користио и најчувенија дјела монашке литературе. Лествица Светог Јована, спис по коме је и добио назив Лествичник, представља симболичко виђење сна старозавјетног праоца Јакова (Пост. 28, 12–13) о духовном узрастању и савршенству – снажно је дјеловала на стваралачки процес Првовенчаног. Првовенчани казује да је Немања још док је био на земљи „спремио лествицу исхода“ да му је Владика „у часу исхода његова изнесе“ (стр. 85). Од духовних виђења када се Немањина душа уздиже према божанском, Првовенчани је створио слику у којој су ријечи Светог Јована Лествичника „Пењите

¹⁵ Ольга Карпов, *Плетение словес: синонимы, перифразы и параллелизмы в житии св. Стефана епископа Пермского написаном Епифанием Премудрым*, Издательство Музея Сербской Православной Церкви, Београд, стр. 44.

¹⁶ О овоме види: Карпов, *нав. дјело*, стр. 44–47.

се, браћо и оци¹⁷ постале носиви елементи. И естетском конкретизацијом – „Ступив Свети на њу непостидно, хиташе да иде ономе који га зове“ (стр. 85) – ствара се најпоетичнија и најузвишенија слика наше старе књижевности.

Као предтекст за стварање ове поетске слике Првовенчани је употребио цитат из Давидових Псалама – „Који је човјек живио и није смрти видио, и избавио душу своју из руку пакленијех?“ (Пс. 89, 48). Овим је цитатом Првовенчани подстакнут да Немањине подвиге сагледа у духовним дубинама, у свјетлости Онога „који је саздао тела људска и који зна тајне људске, коме је у руци сваки створ животни и који својим милосрђем зна крај свакога“ (стр. 85). Са те јеванђељске висине Првовенчани сагледава и ствара слику од логосних влакана; слику у којој је Немањин живот сав у Христу.

„Хотећи набоље превести триблаженог старца и дати му оправдања за труд његов, и трошење тела и за умножавање сузнога источника, и за свако вршење добра дела, да га призове к тајној трпези и да га напоји с источника бесмртнога, и да га удвори на хладовитом месту оне ливаде, да га насели у дворовима својим са онима који су му угодили, да се весели непрестано с анђелима његовим...“

(Стефан Првовенчани, *Животиј Свјетлој Симеона*, стр. 85)

Првовенчани схвата да га кроз молитве Светог Симеона покрива милост Божија. Када законопреступник бугарски цар Борил, чије зло надмаши Иродово безакоње, крену са силом својом, и још узе са собом зета својега, грчкога цара, са намјером да „потребе отачаство Светога“ и да њега, Стефана протјерају из државе, он „немајући других помагача од земаљских сем Господа Исуса Христа, и Пресвете Богородице и овога светог господина“, у болу срца свога вапијаше и кроз молитву искаше да га Господ заштити од оних који желе да га озлобе. Да би показао како он кроз молитву узводи свој ум Богу, како тражи оно што је праведно, да га избави од злобе непријатеља и да Господ крене у сусрет њему, он употребљава Псалме – „дјело Анђела“, „небеско пребивалиште“, „духовну кадионицу“.¹⁸ Цитатима из Псалама: „К теби, Господе, подижем душу своју“ (Пс. 25, 1), „Опколише ме пси многи; чета зликоваца иде око мене“ (Пс. 22, 16), „Не дај да

¹⁷ Свети Јован Лествичник, *Лествица*, са грчког оригинала превео Димитрије Богдановић, Манастир Хиландар, Света Горе Атонска, Београд, 1993, стр. 206.

¹⁸ Свјатой Ефремъ Сирињ, *Творенія, Томъ 3, О псалмъ*, Издательский отдел Московского Патриархата, 1994, стр. 11.

говоре: прождријесмо га“ (Пс. 35, 25), „Господе! ти си нам уточиште од кољена до кољена“ (Пс. 90, 1) и „Говори Господу: ти си уточиште моје и бранич мој, Бог мој, у којег се уздам“ (Пс. 91, 2) – створен је поетски контекст који ово дјело изводи на раван шире књижевне структуре. Овдје Псалми не служе као допунска организација текста; идеја коју писац жели да саопшти води крајњем уопштавању, апстраховању у коме се историјски догађаји који имају временска и пропадљива обиљежја, кроз симболе и знакове, сагледавају у сфери духовног, вјечног и божанског. Ево тог текста у коме се Псалмима ствара контекст који уводи у апстраховање; гдје се конкретно изводи на ниво општег и сагледава у свјетлости Хришћанске Истине. Језиком и стилем „високе“ црквене књижевности све се одваја од конкретног живота и у општој форми све се усмјерава вјечности.

„Владико, Господе Исусе Христе, и Пресвета моја Богородице, човекољубице, ти знаш помисли и дела и немоћ худих створова. Теби износим душу моју, коју оскврних греховима. Избави ме од оних који иду да ме озлобе. Јер ме, ево, као пси нападоше, и збор злобних опседа ме, и нападоше на ме силни. Устани, Господе, на сусрет мени и види да не реку непријатељи моји: прождресмо га. Јер ти си заступник мој и уточиште моје. Тобом се оправдавам.“

(Стефан Првовенчани, *Животиј Светиої Симеона*, стр. 90–91)

Стефан казује да је сваку дјелатност проводио у Божијој благодати, сјећајући се очеве науке да пружа руку ономе који лежи, заступа увређене и уводи оне који немају кров. И када је Стрез, рођак бугарског цара Борила протјеран из Бугарске, склонио се код Немање. И Стефан га је подржавао, чувао га од освете нападача, све док није овај грешник, „ђаволом наговорен“, буну подигао против њега и почео се спремати да озлоби и њега и отачество његово. И овдје се Стефану кроз молитву открива пут спасења: он „умоли пречаснога оца својега учитеља и наставника, Саву јеромонаха, да иде и изобличи безумље овога злога сада и зло прорашће, које не насади отац небески“ (стр. 92). Стрез се привремено смирио „медоточним учењем“ Саве јеромонаха, али је и даље остао несаломљив и од злобе није могао да измијени свој разум, него крену на Стефана да му угрози отачество. Помоћ Пресвете Богородице и сила Светога Симеона нису дозволили да овај злобник угрози отачество Стефаново. Стрез је ту издахнуо злом и чудном смрћу, коју Првовенчани описује цитатом из Псалама: „Видјех безбожника страшна који се рашириваше као гранато дрво“ (Пс. 37, 35). Гордост

и охолост воде путем пропасти; огреховљене страсти заслепљују вид, сјећања на добротина губе се, и све се креће према понорима зла.

Пророкове ријечи: „Господ љуби праведни суд, и не оставља сватаца својијех; увијек се они чувају; а племе ће се безбожничко истријебити“ (Пс. 37, 28) – Првовенчани је употребио да би „поучио ко може постићи успјех у богоугодној праведности“.¹⁹ У овим ријечима су садржане главне заповијести Божијег закона – да се човјек клони зла, да чини добро и биће покривен Божијом љубављу. Насупрот праведницима налазе се они који су утонули у гријех, душу своју испунили пороцима, чине зло и њих сустиче Божија казна. У опису сукоба са Стрезом Првовенчани је показао судбину и једних и других, и дао поуку за богоугодно понашање.

Божије дјеловање у Немањином религиозном животу пројављује се кроз велика чуда. Кроз та знамења чуда Првовенчани износи постулате вјере и религиозне односе; на њима се свака појава у свијету сагледава и подводи под категорије узрочности. Ево како Првовенчани описује Немањина чуда у односу на оно што је божанско и небеско:

„Друго дивно чудо испричаћу вам, браћо, дивна дела овога господина мога, светога Симеона. Јер се велика, и преславна, и чудна, и страшна дела чине њиме непрестано, у све дане. Јер ако ко може избројити звезде небеске и песак морски, то ће избројити и овога Светога чудеса, и благодати, и силе предивне, које учини. Јер се задивљава ум и страши све људско знање.“

(Стефан Првовенчани, *Живот Светој Симеона*, стр. 93)

Када је Михаило, „од грчкога и царскога рода“, устао на отачаство Светога Симеона, заузео град Скадар, Стефан га опомиње ријечима Претече и Крститеља Јована да остане при свом, да буде задовољан оним што је наслиједио и да не дира оно што је одувјек његово (Стефаново). И када га овим ријечима није могао одвратити, Првовенчани приступа топлим молитвама Светом Симеону да га не остави него да му пошаље помоћника да победи непријатеља. Овај „умоли својом молитвом светога и великог мученика Христовог Ђорђа, кога узме себи за помоћника и победиоца над непријатељима“ (стр. 94). Сву ову ситуацију Првовенчани естетски пројектује, поетски описује цитатима из Давидових Псалама. У Псалмима: „Благословен Господ, град мој, који учи руке моје боју, прсте моје рату“ (Пс. 144, 1), „Не бојим се много

¹⁹ Блаженный Феодорит Кирский, *Изъяснение псалмов*, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва, 2004, стр. 131.

тисућа народа што са свијех страна наваљује на ме“ (Пс. 3, 6), „Заповијести твојих нећу заборавити до вијека, јер ме њима оживљаваш“ (Пс. 119, 93), „Тјерам непријатеље своје и стижем их, и не враћам се док их не истријебим“ (Пс. 18, 37), „Нека се постиде и погину противници душе моје“ (Пс. 71, 13), „Поставио си међу, преко које не прелазе“ (Пс. 104, 9) – садржани су сви елементи на којима је Првовенчани темељио казивање о сукобу са Михаилом Драчким, одвраћање од сукоба, призивање помоћи Светог Симеона кроз молитву, долазак помоћника, смрт непријатеља и уздање у Господа и у свете угоднике његове.

Парадокс да неке појаве пројављене у Немањином животу Првовенчани духовно сагледава али их не може извести на ниво језичке изрецивости – уводи у духовне дубине на којима је Свети Симеон заснивао своје подвиге, и, истовремено, уводи нас у ауторово схватање стваралачке дјелатности. Аверницев наводи да су овакви видови парадокса били више пута тема византијске књижевности и да су свој класични, завршни израз добили у химни пјесника-мистика из X–XI вијека, Симеона Новог Богослова, који каже: „Замислити је дивно, немогуће је исказати!“.²⁰ У исказивању својих осјећања према Симеону, Првовенчани открива своју „немоћ“ да напише узвишену похвалу, па сумња да и други могу то схватити умом и разумом исказати.

„Јер, гледајући његова дивна и неисказана дела, ужасавам се умом и трептим.

Јер ко ће избројити овога чудеса?

Који ли ће језик изговорити тајне твоје, изврсни свети старче?

Које ли ће усне отворити на твоју похвалу, Пречасни?

Који ли ће разум исказати твоје величине, знојеве и труде твоје, и копњења тела, бдења и сузе твоје?“

(Стефан Првовенчани, *Животи Светиої Симеона*, стр. 95)

У овим казивањима открива се велика способност духовног сагледавања, размишљања и видљивости која води према изрецивости. Првовенчани умије да нађе топлу ријеч која исходи из срца и води према Богу. У сваком казивању он полази од Божијих закона и Божијих заповијести и креће се путевима истине испуњавајући вољу Божију. У свему овоме Првовенчаном су били узор у Давидовим Псалмима.

Поред жеље да овлада поетским формама, стилским поступцима и начином казивања, Првовенчани је проучавао Псалме и из других

²⁰ Сергеј Сергејевич Аверинцев, *Поетика рановизантијске књижевности*, превод са руског, Српска књижевна задруга, Београд, 1982, стр. 92.

разлога. Неки тумачи Давидових Псалама истичу схватање да је Пророк Давид „саставио Псалме зато да би обучио свога сина Соломона, кога је припремао за свог наследника, закону Божијем и молитви“.²¹ И Свети Симеон је припремао сина Стефана за свога наследника; припремао га је Божијем закону и молитви. Псалми су Првовенчаном служили као мисаони узор да у свом дјелу обликује идејност. Употреба цитата наметнула је житију виши квалитет умјетничке структуре.

Резиме

У литерарном казивању о догађајима које обухвата дјело *Животъ Свѣтѣи Симеона* Првовенчани се користио Давидовим Псалмима. На Псалмима се он поучавао како се кроз молитву и славословље стичу духовни дарови, језичка изрецивост и умно усхођење; на Псалмима је схватио како сву активност ваља усмјерити Богу и кроз свете врлине преображавати живот мислима да је Бог изабрао вјернике да живе у Христу „прије постања свијета“ (Еф. 1, 4).

Стефан је добро познавао византијску мисао и умјетност; поетске форме које су прикладне да се овоземаљски живот Божијих угодника пренесе у „пету“ димензију, у небески свијет. Цитати из Псалама су му омогућили да отвори два начела духовног виђења: одоздо – да сагледава како живот кроз врлине усходи божанском, и одозго – да са јеванђељске висине снисходи од божанског према небеском свијету. Првовенчани приказује Немањин живот сав у духу Божије благодати. Обдарен знањем и жељом да свакога поучи и уразуми, овај Божији угодник све што чини под знамењем је Крста Христова: под Крстом се он саображава Божијој вољи и сав живот уподобљава животу „са свима светима“ (Еф. 3, 18).

Духовна љепота Светога Симеона не показује се као збир описа добротина; она исходи из његове душе, из благодати која га води да буде причасник Божији. Молитва је основни образац размишљања за Светог Симеона; она га води путем узвишености, сав живот усмјерава према вјечности. На живом доживљају његовог подвижничког живота, Првовенчани је стварао слике из којих се открива да је овај Божији угодник сав интегритет своје личности изградио у Цркви; у којој је „велика тајна побожности“ (1. Тим 3, 16).

²¹ Псаломъ сто осмнадцатый, истолкованный Святителемъ ФЕОФАНОМЪ – Издание второе Афонскаго Русскаго Пантеленмонова монастыря, Москва, 1891, стр. 4.

Литература:

Аверинцев, С. С. (1982), *Поетика рановизантиске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд.

Блаженный Феодорит Кирский (2004), *Изъяснение псалмов*, Издательский Совет Русской Православной Церкви, Москва.

Богдановић, Д. (1980), *Историја старе српске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд.

Карпов, О. (2003), *Плетение словес: синонимы, перифразы и параллелизм в житии св. Стефана епископа Пермского написаном Епифанием Премудрым*, Издательство Музея Сербской Православной Церкви, Београд.

Кашанин, М. (1975), *Српска књижевност у средњем веку*, друго издање, Просвета, Београд.

Лихачов, Д. С. (1972), *Поетика старе руске књижевности*, Српска књижевна задруга, Београд.

Милеант, А. (2004), *К Познанию Святой Библии*. Премудрость сокровенная. Современный Православный комментарий на книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета (с кратким изложением и избранными текстами), Издательский дом „Фавор – XXI“, Москва.

Моћ Имена, О Молићви Исусовој, Зборник преведених радова, Светигора, Цетиње, 1997.

Поповић, Ј. (1980), *На Бојочовечанском њушу*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд.

Поповић, Ј. (1983), *Тумачење Посланица Прве и Друге Коринћанима Светиој Ајосћола Павла*, Манастир Ђелије код Ваљева, Београд.

Псаломъ сто осмнадцатый, истолкованный Святителемъ ФЕОФАНОМЪ – Издание второе Афонскаго Русскаго Пантеленмонова монастыря, Москва, 1891.

Св. Иоанн Златоуст (2003), *Беседы на Псалмы*, Православный Свято-Тихоновский Богословский институт, Москва.

Свети Јован Златоусти (1998), „О Крсту; Беседа друга“, у *Слава Господу за све*, Образ Светачки, Београд.

Свети Јован Лествичник (1993), *Лествица*, са грчког оригинала превео Димитрије Богдановић, Манастир Хиландар, Света Горе Атонска, Београд.

Свети Симеон Нови Богослов (2005), *Сабране беседе* (превод са грчког изворника), Православна мисионарска школа при Храму Светог Александра Невског, Београд.

Святой Ефремъ Сиринъ (1994), *Творения, Томъ 3: О псалмъ*, Издательский отдел Московского Патриархата, Москва.

Стефан Првовенчани (1988), *Живот Светиої Симеона*, Сабрани списи, Стара српска књижевност у 24 књиге, Књига трећа; данашња језичка верзија: мр Љилана Јухас – Георгиевска, Лазар Мирковић и Миљивоје Башић, Просвета – Српска књижевна задруга, Београд.

Творенія иже во Святых Отца нашего Василия Великаго Архієпископа Кесаріи Каппадокійскія, Часть I, Беседы на Псалмы, „Паломник“, Москва, 1900.

Топоров, В. Н. (1995), *Святость и святые в русской духовной культуре*, Том I, „Гнозис“, Москва.

Точилов, А. А. (1993), *Светиа Гора Аѡнска*, Ходочасник, Манастир Хиландар, Света Гора Атонска.

Трифунуовић, Ђ. (1972), *Стара књижевност*, Нолит, Београд.

Примљено: 16. 8. 2013.

Исправљено: 17. 10. 2013.

Одобрено: 15. 11. 2013.

HOW DID STEFAN THE FIRST-CROWNED LOOK UP TO PSALMS OF DAVID IN HIS LITERAL EXPRESSION ON EVENTS FROM LIFE OF ST. SIMEON

Љedomir Rebić

Institute for Serbian Culture, Leposavić

Summary: *Stefan the First-Crowned looked up to Psalms; they became his model for acquiring poetic skills – for developing poetic forms and types of expressions. Psalms were his model in other respects – for choosing the subject and notional focus of hagiography; historical truth included in the piece of art introduced the First-Crowned in the meaningful depths of psalms; in the philosophical-aesthetic understanding from which the need to arrange certain parts of hagiography text using quotations from psalms emerged.*

Key words: *Biblical motifs, Psalms, St. Simeon, ascetic life, prayer, holy virtues, poetic formulas.*